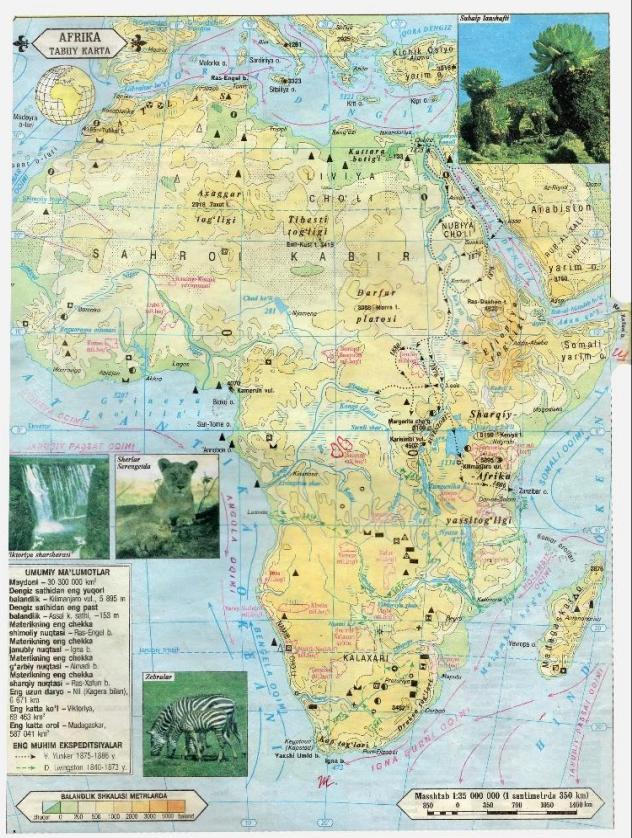

MAVZU: AFRIKA MATERIGI REL'EFI REJA:

- 1. Materik yer yuzasi tuzilishi
(Past Afrika)**
- 2. Materik yer yuzasi tuzilishi
(Baland Afrika)**

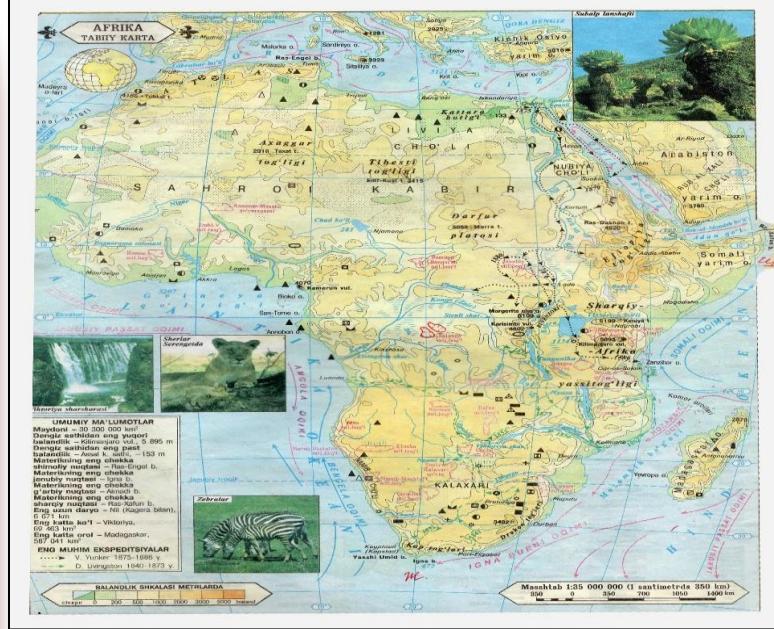
1. Materik yer yuzasi tuzilishi (Past Afrika)

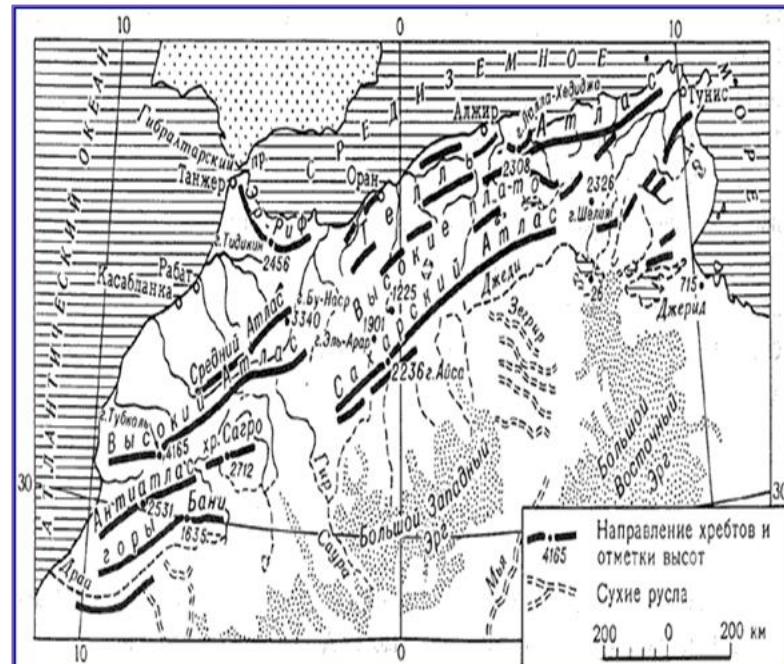
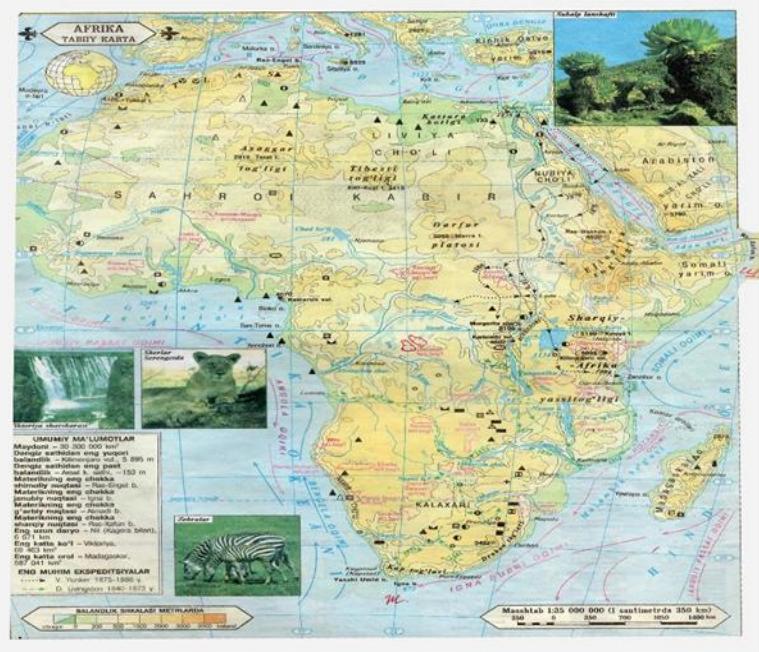

Afrika yer yuzasi tuzilishining xarakterli xususiyatlari uning **taraqqiyot bosqichi** bilan bog‘liqdir. Materik relefi tekis bo‘lib, unda *tekisliklarni, palaxsali tog‘ massivlari va vulkanik jarayonlar ta’sirida vujudga kelgan tog‘lar* uchraydi.

Materikning **70%** dan ziyod maydoni tekislik va platalarga, **30%** ga yaqin maydoni tog‘ va tog‘liklarga to‘g‘ri keladi.

Tekisliklar kontinental va dengiz yotqiziqlaridan tashkil topgan cho‘kindi jinslar bilan qoplangan. Afrikaning shimolida Sahroi Kabir qismlarida **plato** va **siniklizalar** xarakterlidir. Bular orasida ko‘tarilib qolgan **Axaggar**, **Tibesti** kabi tog‘liklariva **Darfur** plato joylashgan.

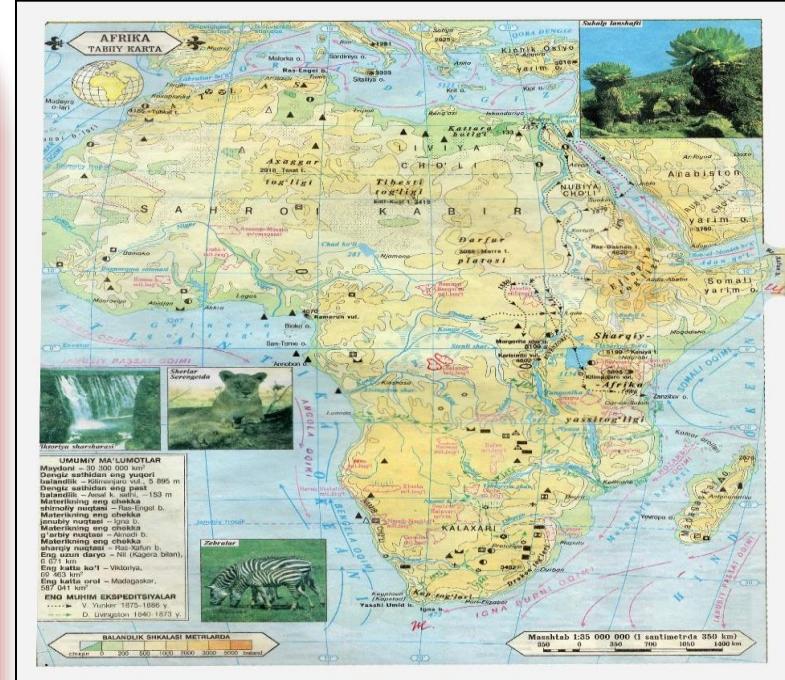

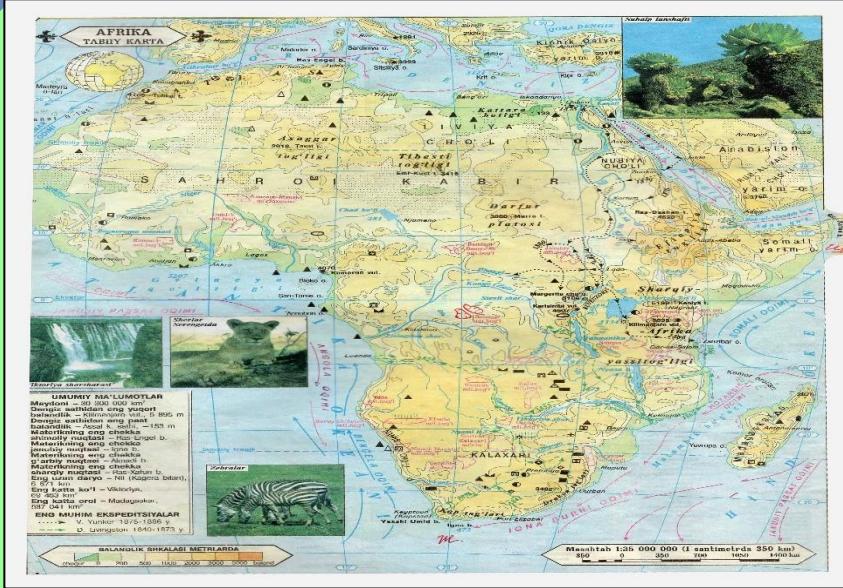
Afrikaning shimoli-g'arbiy chekka qismi **Atlas tog'lari** bilan o'ralgan. Bu tog'larning o'rtacha balandligi **1200-1500** m.ni tashkil etadi.

Atlas tog'lari janubi-g'arbdan shimoli-sharqqa qarab cho'zilgan **Baland Atlas, Qirg'oq bo'yi Atlasi (Er-Rif, Tidigin-2456m) Sahroi Kabir Atlasi (1532m), Anti Atlas, Shimoliy Atlas, O'rta Atlas va Tel Atlas (2326m)** tizmalaridan iborat.

Afrikaning shimoliy katta qismi **Sahroi Kabir**, Sudan tekisliklari va platolari bilan band. Ular materikning shimoliy qismidan janubda **Shimoliy Gvineya** va **Azande** balandliklarigacha, g‘arbda Atlantika okeani qirg‘oqlaridan sharqda **Qizil dengiz** sohillarigacha yoyilib borgan. Sahroi Kabir hududida **kristall** va **vulkanik** jinslardan tarkib topgan tog‘liklar va yassi yuzali platolar keng tarqalgan.

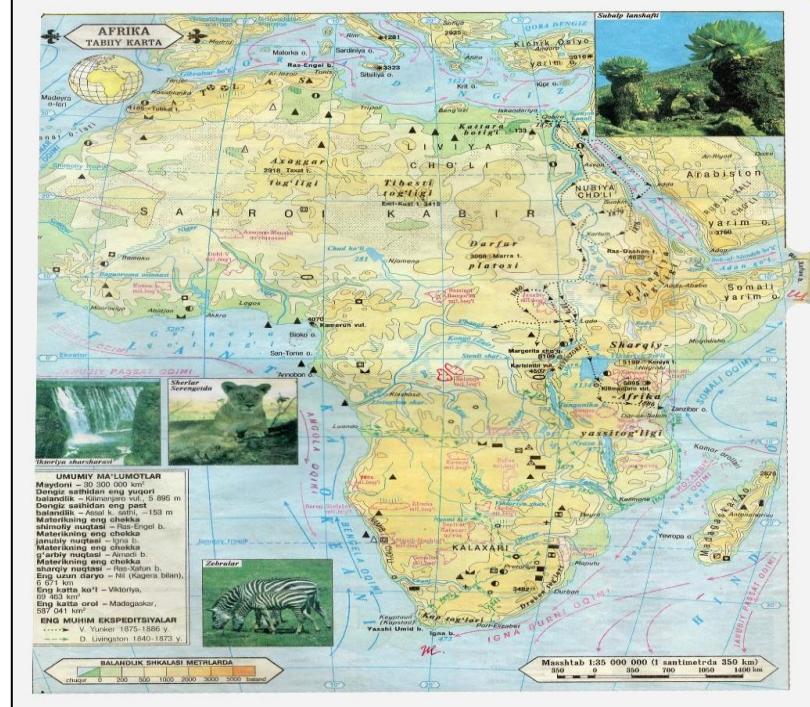

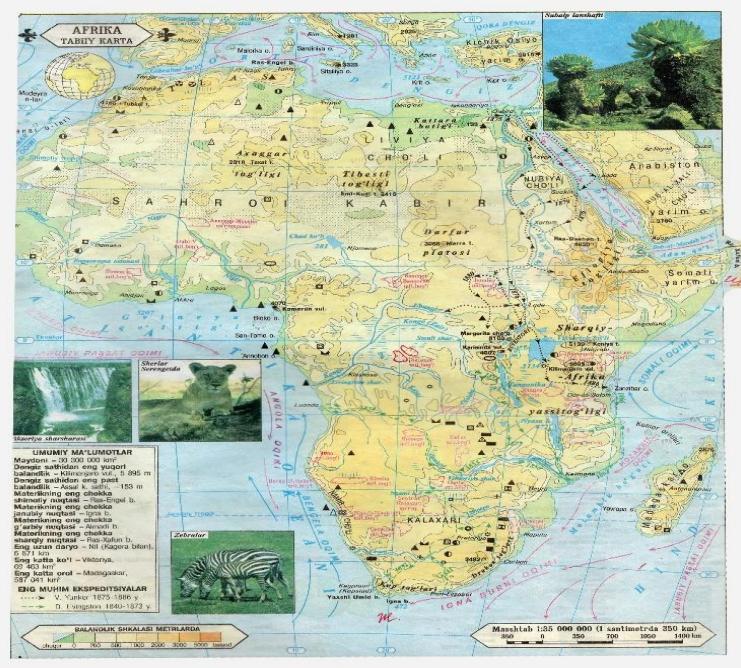

Axaggar va Tibesti tog‘liklari Afrika platformasining baland ko‘tarilgan yadrolari zaminida paydo bo‘lgan. Ularning ustki qismi *oqib chiqqan lavalar* bilan qoplangan va baland vulkanlarning konuslaridan iborat. Tibesti tog‘ligining eng baland nuqtasi **3415 m Emi-Kusi (Tusida, 3265m)** tog‘i bo‘lib, u butun Sahroi Kabirning ham eng baland nuqtasi hisoblanadi.

Axaggar tog‘ining eng
baland nuqtasi okean
sathidan **2918 m**
ko‘tarilib turgan **Taxat**
tog‘idir. Platolar Axaggar
va Tibesti tog‘liklari
hamda **kuesta gryadalari**
atrofini aylana shaklida
o‘rab olgan. Bular
Tanezruft, Tassilin
Axaggar, Ennedi, Jado,
Tingert, Tademait,
Xamada-el-Xamra
platolaridir.

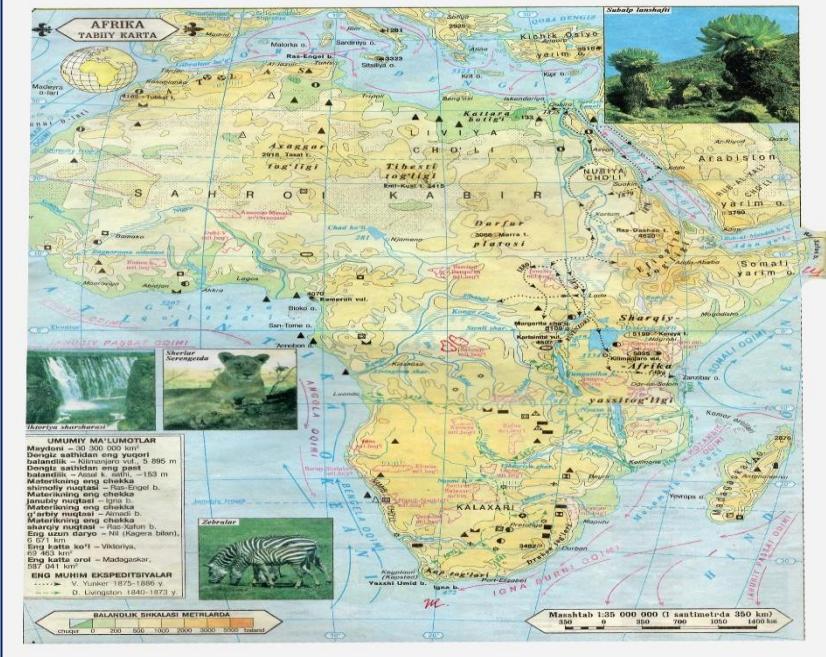

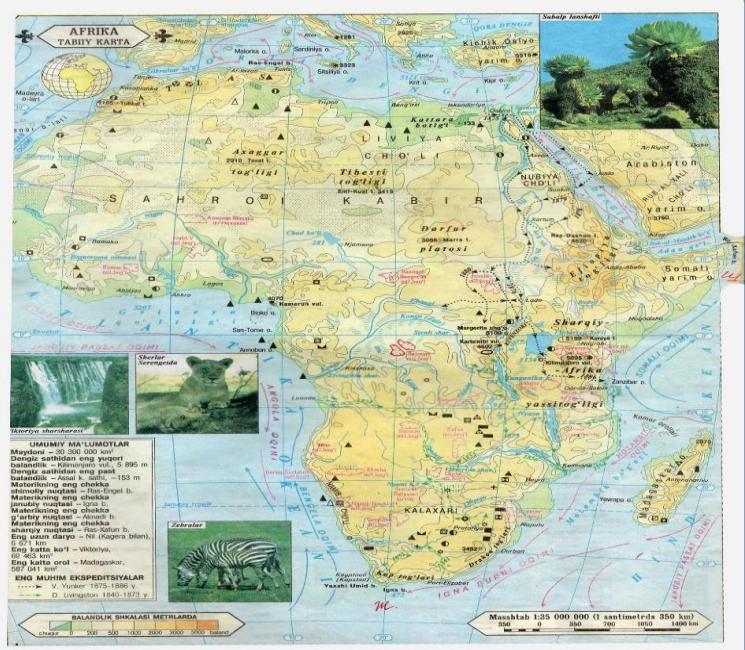

Botiqlar *dengiz* va *kontinental yotqiziqlar* bilan to‘lgan. Sahroi Kabirning shimoli-g‘arbidagi **El-Rif** cho‘kmasi Atlas tog‘oldi bukilmasida vujudga kelgan va *Atlas tog‘laridan keltirilgan toshloq jinslar bilan to‘ldirilgan* va tektonik harakatlar natijasida tog‘oldi platosini hosil qilgan.

Afrikaning shimolda *O'rta dengiz* sohili, g'arbda *Atlantika* sohili *Senegal* daryosining quyi qismi, *Gvineya* qo 'ltig'i qirg'oqbo'yi, janubi-sharqda *Mozambik* bo'g'izi qirg'oq bo'ylarida keng polosa bo'ylab cho'zilgan va balandligi **200 m gacha bo'lgan pasttekisliklar** mavjud.

Западная Африка

Побережье Ганы

Гора Камерун, высота 4 100 м.

Равнины Либерии

Gvineya qo‘ltig‘i bo‘ylab cho‘zilgan **Shimoliy Gvineya** balandligi qadimgi kristall zaminning *antekliza* shakli bo‘lib, tektonik burmalar va yoriqlar uni alohida massivlarga bo‘lib yuborgan. Balandlikning sharqida joylashgan **Joe platosi (2000 м)** va g‘arbida joylashgan Leone-Liberiya tog‘ligidagi **Bintimaki (1945м)** tog‘i, Biafra qo‘ltig‘i yaqinida **Kamerun (4070 м)** vulkanik tog‘i joylashgan.

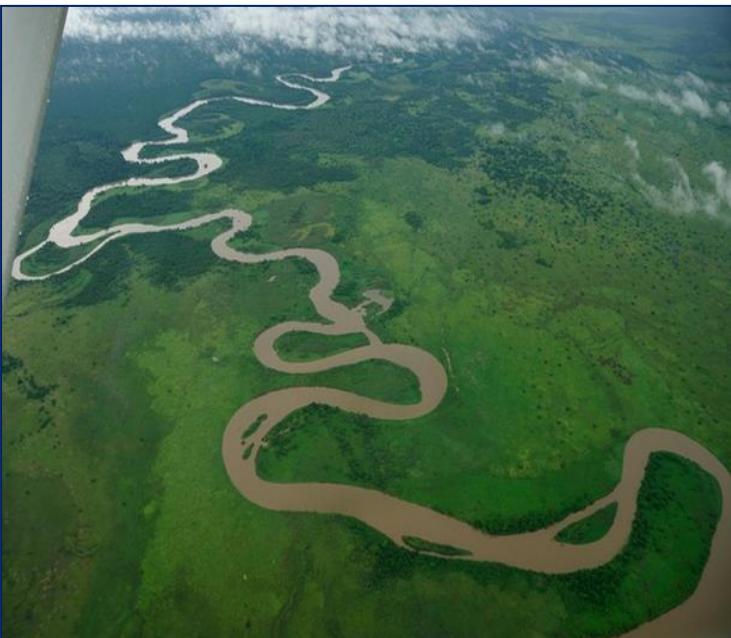
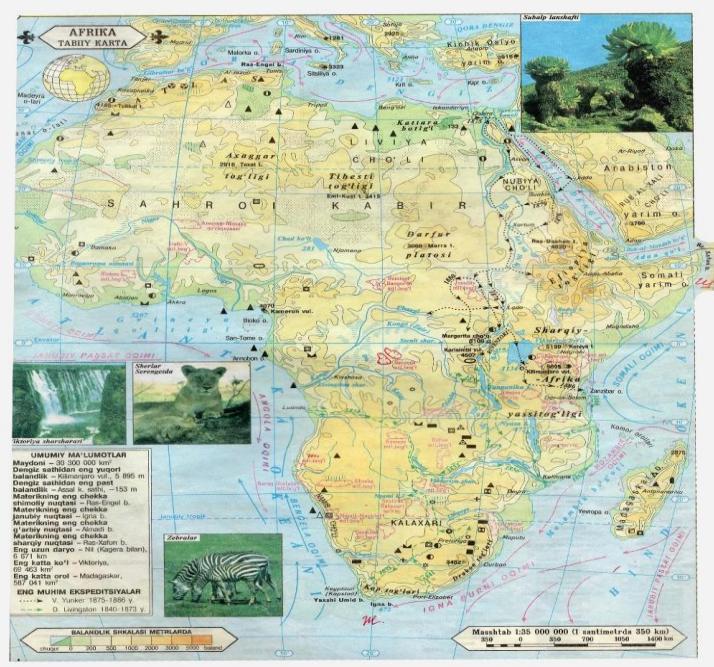

Markaziy qismida **Kongo** botig‘i va janubida **Kalaxari** botig‘i joylashgan. Botiqlar o‘rtacha **balandligi 200-400 м** ni tashkil etadi. Materikda chuqur kontinental cho‘kmalar:

Assal -153 м, Kattara -133 м, Shott Melgir -36 м okean sathidan pastda joylashgan.

Materik shimoliy va O‘rta dengiz bo‘ylarida **Liviya**, Qizil dengiz bo‘ylarida **Arabiston**

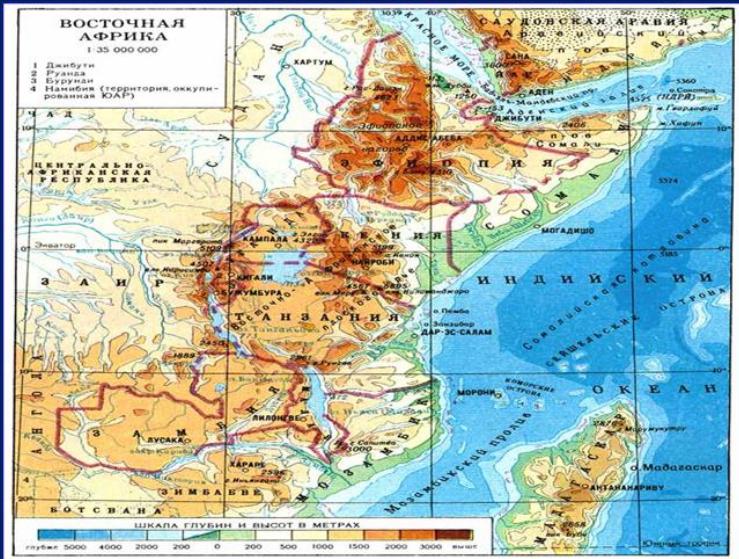
va Nubiya cho‘llari shakllangan.

2. Materik yer yuzasi tuzilishi (Baland Afrika)

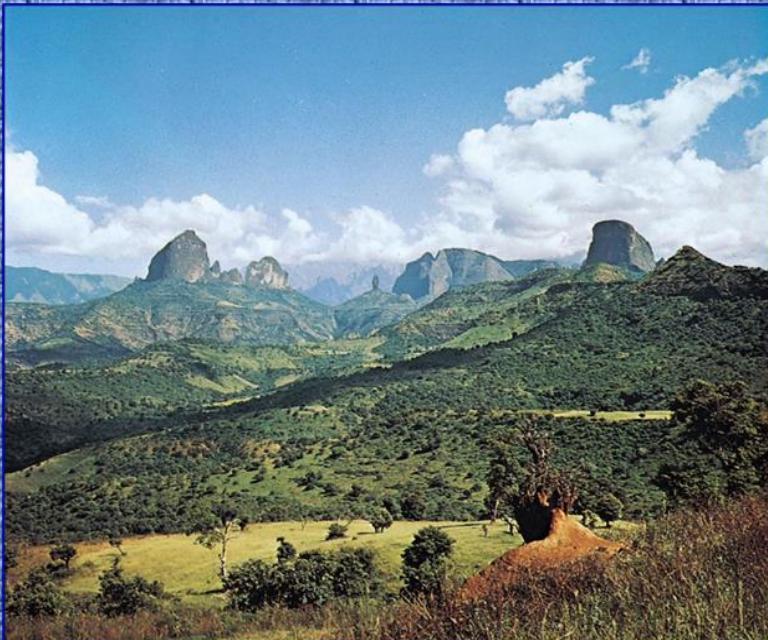
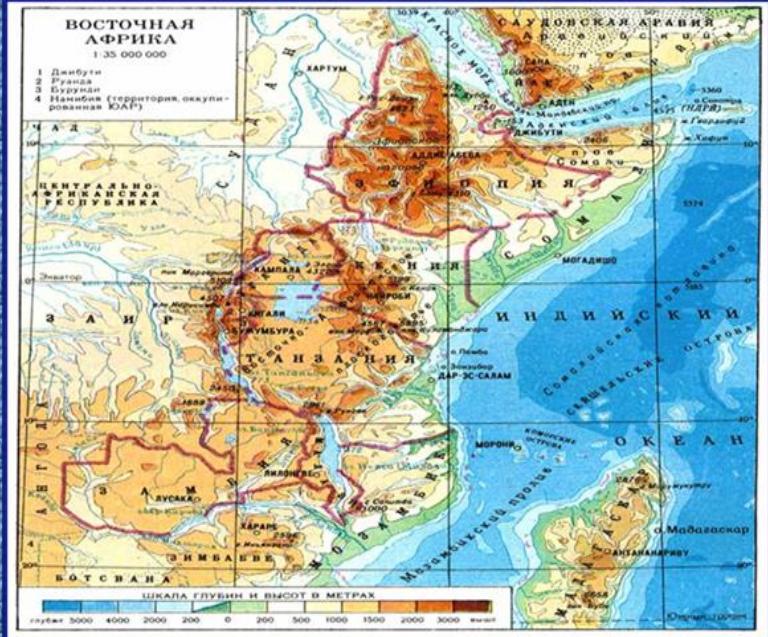
Общая характеристика рельефа Африки

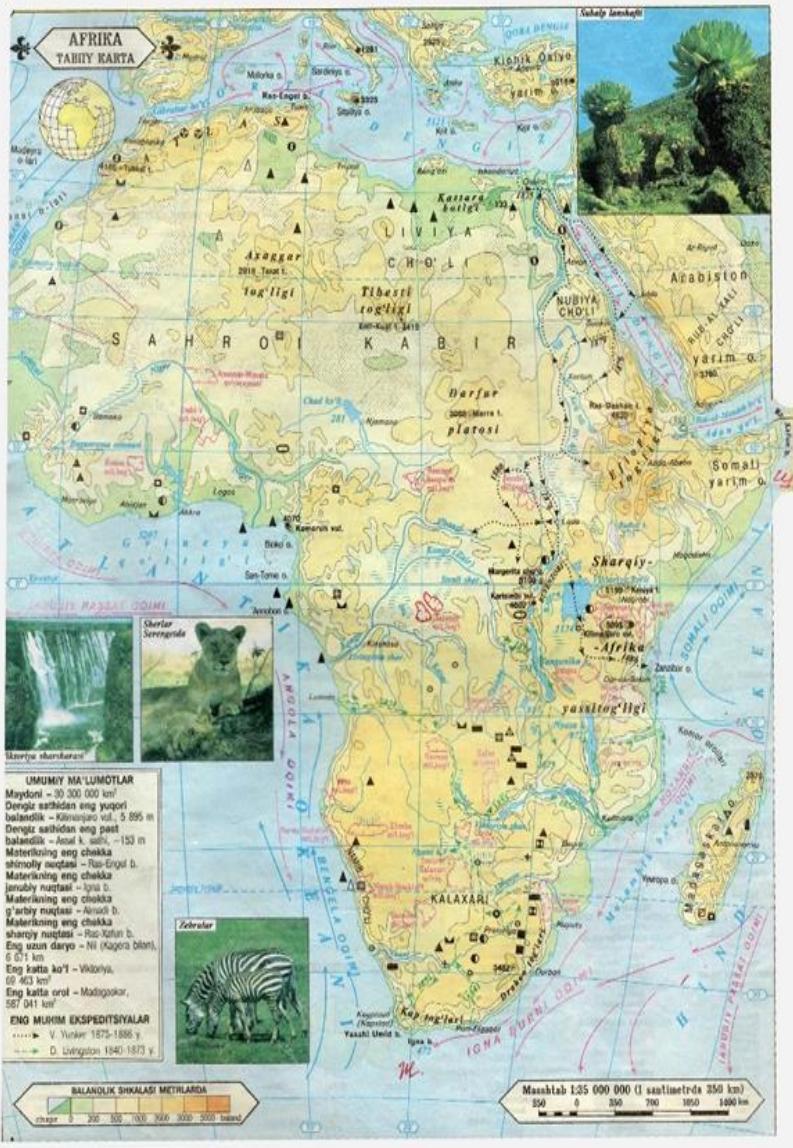

Materikning sharqiy qismida joylashgan Efiopiya va Sharqiy Afrika tog‘lari hamda Janubiy Afrika qaraydi. Efiopiya tog‘ligi o‘rtacha **1800-2000 м** balandlikda joylashgan. Uning sharqiy va janubi-sharqiy yonbag‘irlari tik qoya shaklida ko‘tarilgan, g‘arbiy yonbag‘iri *Sudan tekisligiga* tomon zinapoyasimon baland **platolarni** va tog‘ cho‘qqilarini hosil qiladi.

Efiopiya tog‘ligida
balandligi **4000 m dan**
oshadigan cho‘qqilar
mavjud. Uning eng baland
cho‘qqisi shimol tomonda
joylashgan **Ras-Dashen**
(4620 m), janubida Bata
(4310 m) va Guge (**4209**
m), Bab-el-Mandeb
bo‘g‘oziga yaqin joyda
Dubbi (1250 m) vulkani
joylashgan.

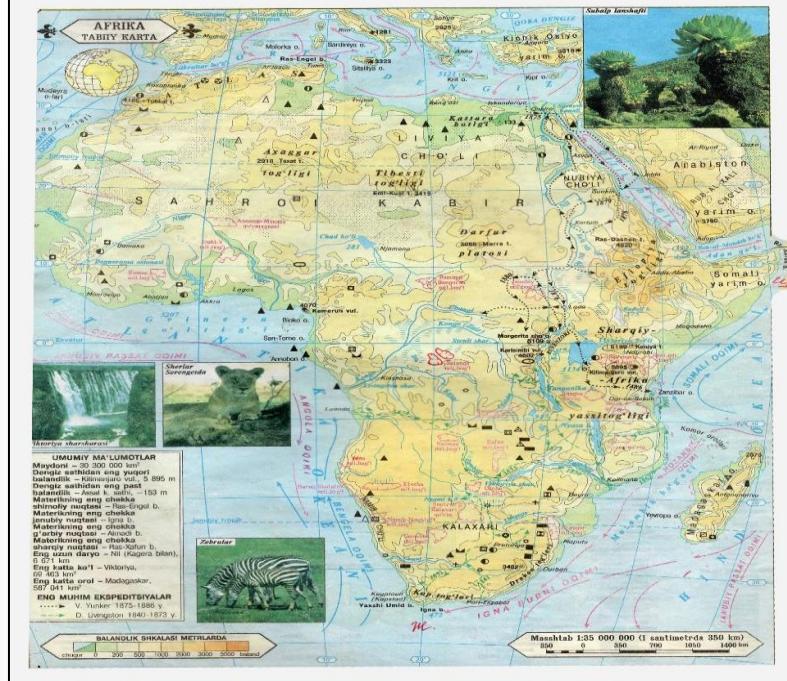

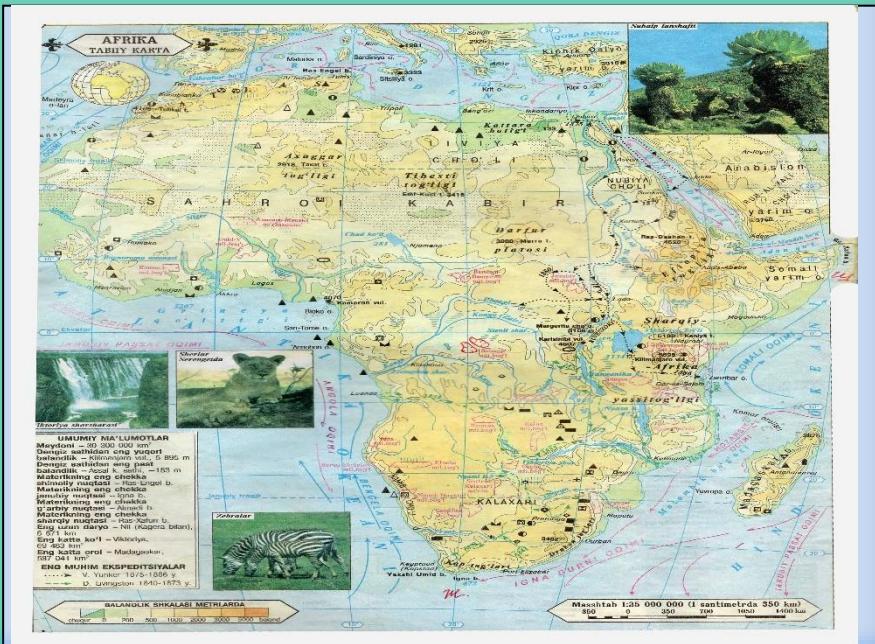

Efiopiya tog‘ligidan janubi-sharqda joylashgan **Somali yarim orolini zinapoyasimon ko‘tarilgan Xaud platosi** egallagan. Uning shimoliy yonbag‘ri Adan qo‘ltig‘iga tik. Qo‘ltiq qirg‘og‘ida yarim orolning baland nuqtasi hisoblangan **Shimbiris (2416 m)** tog‘i qad ko‘targan.

Sharqiy Afrika yassi
tog‘ligi hududida
materikning eng baland
tog‘ cho‘qqilari, so‘nggan
va harakatdagi vulkanlar -
Kilimanjaro (5895 m),
Keniya (5199 m),
Margerita (5109 m),
Meru (4567 m),
Karisimbi (4507 m),
Elgon (4322 m), Rungve
(3175 m) joylashgan.

Tog‘likdagi tektonik yoriqlar va uzilmalar ko‘p, yoriqlari **Albert, Eduard, Tanganika, Rukva**, markaziy tizim yoriqlarida **Rudolf, Nyasa** va boshqa mayda ko‘llar hosil bo‘lgan.

Tog‘likning ekvator kengligida **Viktoriya va Kioga** ko‘llari, baland joylarini **Unyamvezi-Uganda platosi** egallagan. Janubi-g‘arbda Sharqiy Afrika yassi tog‘ligining davom submeridional yo‘nalgan **Mitumba (1889 m) va Muchinga (1908 m)** tog‘lari joylashgan. Ularning balandligi 1000-1200 m bo‘lgan botqoqlangan botiq, **Mveru va Bangveulu** ko‘llari ajratib turadi.

Janubiy Afrikaning katta qismini okean sathidan **900-1000 m** balandlikda joylashgan, atrofi tog‘lar va platolar bilan o‘ralgan **Kalaxari botig‘i** tashkil etadi. Platforma notekisligi botiq relefida o‘z aksini topgan. Shuning uchun botiqning ko‘tarilgan qismi **Bakalaxari**, markaziy tekis past qismi **Kalaxari** deb ataladi.

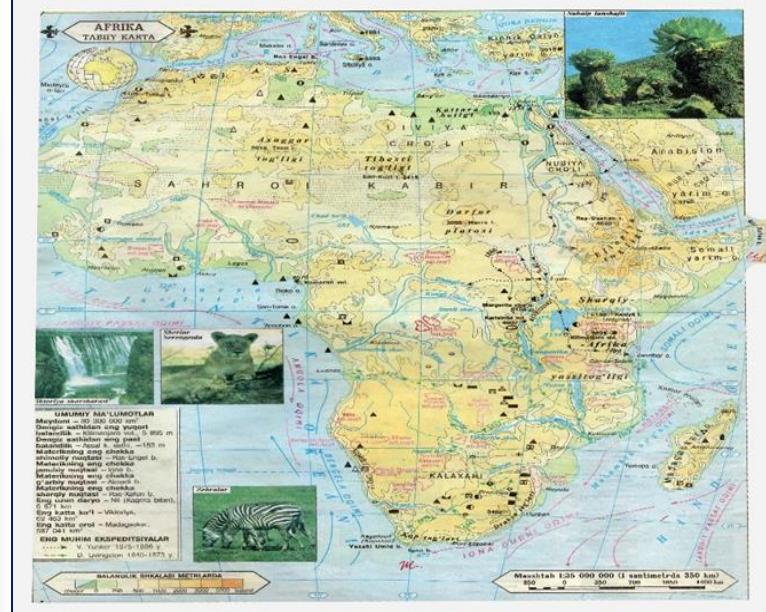

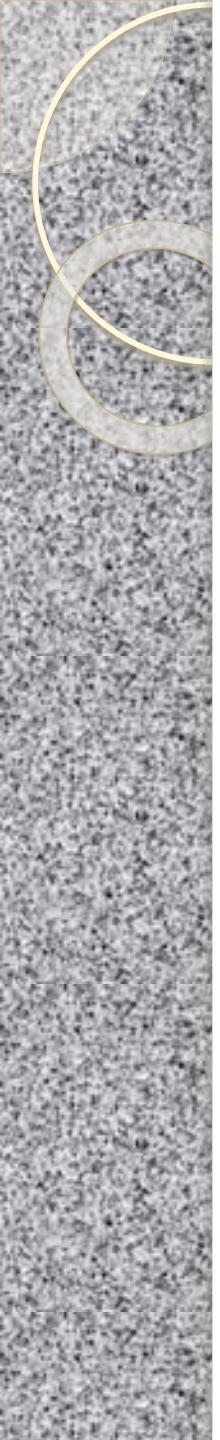

Kalaxari botig‘ining atrofidagi tog‘lar va platolar: shimolda **Luanda-Katanga** ko‘tarilmasi, sharqda **Matabele** yassi tog‘ligi, janubi-sharqda **Baland Veld** platosi, **Basuto** va **Drakon** tog‘lari, janubda **Kap va Yuqori Karru** tog‘lari, g‘arbda **Namakvalend**, **Damaralend**, **Kaoko** hamda **Serra-da-Shela** tizmasi. Shulardan eng balandi **Basuto tog‘ligi (Katkin-Pik, 3657 m)**. Bu butun Janubiy Afrikaning ham eng baland nuqtasi hisoblanadi.

Janubiy Afrikaning eng janubiy chekkasida gersin bosqichida burmalangan **Kap tog‘lari** bir necha parallel tizmalardan tarkib topib, sharqdan g‘arba qarab cho‘zilgan. Tizmalar bir-biridan keng bo‘ylama vodiylar bilan ajralgan keng vodiylarda **Kichik Karru** vodiysi joylashgan. Kap tizmasining eng baland nuqtasi **Svartberg (2324 m)** cho‘qqisi hisoblanadi.

***E'TIBOINGIZ UCHUN
RAXMAT!***